

Лекція 6. Основний і оборотний капітал підприємства

1. Економічна сутність капіталу та виробничих фондів.
2. Основні фонди підприємства та їх класифікація.
3. Оборотні фонди і фонди обігу підприємства.
4. Нематеріальні ресурси та активи підприємства.

1. Економічна сутність капіталу та виробничих фондів

Капітал (нім. kapital, від лат. kapitalis – головний), це сукупні ресурси, що використовуються на підприємствах.

Розрізняють капітал:

- виробничий і невиробничий;
- основний і обіговий;
- постійний (вартість засобів праці) і змінний (вартість робочої сили).

Функціонує капітал у формах:

- промислового капіталу;
- торговельного капіталу;
- позичкового капіталу.

Для реалізації своїх функцій власники капіталу використовують **виробничі фактори**, які можна поділяти на такі групи: трудові фактори, основний капітал, оборотний капітал, природні фактори, інформаційні фактори.

Постійний капітал поділяється на основний і оборотний.

Основний капітал (необоротні активи) – це частина постійного капіталу, яка складається з вартості засобів праці та обертається протягом кількох періодів виробництва. Він переносить свою вартість частинами на вартість готового продукту. **Конкретними формами основного капіталу** на підприємстві є основні засоби, нематеріальні активи, фінансові інвестиції.

Оборотний капітал – це та частина постійного капіталу яка витрачається на придбання на ринку предметів праці (сировини, матеріалів, комплектуючих виробів) та оплату праці робочої сили і використовується в одному виробничому циклі.

У сільському господарстві виробництво продукції здійснюється на основі органічної єдності таких факторів, як земля, трудові ресурси, засоби і предмети праці.

Засоби праці – це комплекс речей за допомогою яких людина діє і впливає на предмети праці в процесі виробництва. Вони включають знаряддя праці (машини і обладнання, транспортні засоби і інструмент, прилади, двигуни та ін.), виробничі споруди і будівлі, продуктивну худобу, багаторічні насадження, дороги, лінії електропередачі, мости, канали та ін.

Предмети праці – це природна речовина на яку людина спрямовує свою діяльність у процесі праці з метою пристосування її для особистого або виробничого споживання. Основними предметами праці в аграрних підприємствах є насіння, добрива, корми, пальне, медикаменти, молодняк тварин, тощо.

Засоби і предмети праці в сукупності становлять засоби виробництва.

Засоби виробництва підприємства виражені в грошовій формі, становлять його **виробничі фонди**. Виробничі фонди підприємства залежно від економічного значення в процесі виробництва, характеру обороту і способу перенесення вартості на створюваний продукт поділяються на **основні і оборотні**.

Основні виробничі фонди (основний капітал) – це засоби виробництва, які протягом тривалого часу беруть участь у процесі виробництва, зберігають натурально-речову форму і поступово, частинами переносять свою вартість на створюваний продукт.

Оборотні виробничі фонди – це засоби виробництва, які повністю споживаються протягом одного виробничого циклу, втрачають натурально-речову форму і повністю переносять свою вартість на створюваний продукт.

2. Основні фонди підприємства та їх класифікація

Ключовими компонентами основного капіталу є основні фонди підприємства, що становлять матеріальну основу виробництва продукції.

Основні фонди підприємства за економічним значенням поділяються на **виробничі і невикробничі**.

До основних виробничих фондів підприємства відносять засоби праці, які постійно функціонують у сфері матеріального виробництва - будівлі, споруди, передавальне устаткування; силові машини та обладнання; робочі машини та устаткування; вимірювальні прилади, інструменти і лабораторне обладнання; обчислювальна техніка; транспортні засоби; виробничий і господарський інвентар, який використовуються більше року або вартість якого перевищує встановлений рівень; робоча худоба; продуктивна худоба, багаторічні плодові насадження; інші основні фонди.

Невикробничі основні фонди підприємства не беруть безпосередньої участі у виробничому процесі, але відіграють важливу роль, створюючи сприятливі умови для життя і високопродуктивної праці працівників (житлово-комунальне і побутове обслуговування, організації культури, освіти, охорони здоров'я та інші).

У залежності від функцій у виробничому процесі і натурально-майновим ознакам основні виробничі фонди поділяються на:

1) будівлі, в яких здійснюються основні, допоміжні і підсобні виробничі процеси, а також адміністративні і господарські приміщення (цехи, майстерні, склади, гаражі та ін.);

2) споруди – інженерно-будівельні об'єкти, які виконують технічні функції з обслуговування процесу виробництва і не пов'язані зі зміною предмета праці (мости, водонапірні башти, естакади, шляхи та інші підсобні об'єкти);

3) передавальні пристрої – пристрої, за допомогою яких передаються електрична, теплова, механічна енергія, а також рідкі і газоподібні речовини (електро- і тепломережі, лінії зв'язку, газові мережі, водопроводи та інші пристрої, які не є складовою частиною будівлі);

4) машини й обладнання, у т. ч. робочі машини й обладнання (станки, преси, молоти, конвеєри та інше технологічне обладнання); силові машини й обладнання (генератори, електромотори, парові машини і турбіни, силові трансформатори та інше); вимірювальні та регулюючі пристрої і обладнання (призначені для регулювання виробничих процесів, виміру і контролю параметрів технологічних процесів, проведення лабораторних випробувань та інше); обчислювальна техніка (електронно-обчислювальні машини і прилади та інше); інші машини і обладнання, які не входять до перерахованих вище груп (пожежні машини, автоматизовані телефонні станції тощо);

5) транспортні засоби – засоби для переміщення людей і вантажів на території підприємства (автомобілі, вагони, електровози, електрокари та інше);

6) інструменти – беруть участь у здійсненні виробничого процесу (всі види інструментів, штампи, пристрої та інше), термін використання яких більше одного року, а вартість визначається законодавчо кількістю неоподаткованих мінімумів;

7) виробничий інвентар – слугує для полегшення виробничих операцій, створення належних умов праці, зберігання предметів праці тощо (робочі столи, верстаки, огорожі, стелажі, вентилятори та інше);

8) господарський інвентар – виконує функції по обслуговуванню виробництва і забезпечення умов для праці (столи, шафи, меблі офісні, факси, телефони та інше).

3. Оборотні фонди і фонди обігу підприємства

Оборотні фонди і фонди обігу в сукупності становлять оборотні засоби підприємства, які за своїх економічним змістом визначають категорію оборотного капіталу.

Оборотні фонди – це грошовий вираз предметів праці, що знаходяться в стадії виробничих запасів і незавершеного виробництва, які беруть участь лише в одному циклі виробництва і повністю переносять свою вартість на вироблену продукцію (насіння, добриво, паливо корми та ін.).

Оборотні виробничі фонди поділяються на виробничі запаси і незавершене виробництво.

Виробничі запаси – це предмети праці, що не вступили в процес виробничого споживання (запаси насіння, кормів, добрив запасних частин, дрібного інвентарю, тощо).

Незавершене виробництво – це частина оборотних фондів, що вже продуктивно спожиті і перебувають у стадії виробництва (витрати під урожай озимих наступного року: оранка, внесення добрив і посів озимих та ін.; молодняк тварин і тварини на відгодівлі; витрати на незакінчений ремонт техніки; незакінчене будівництво тощо).

Фонди обігу підприємств включають готову до реалізації продукцію, кошти в касі і на рахунках у банку, а також, кошти в розрахунках.

Оборотні кошти здійснюють безперервний кругообіг у якому розрізняють три стадії:

- 1) оборотні засоби змінюють грошову форму і переходять у виробничі запаси;
- 2) в процесі виробництва матеріальні оборотні засоби набувають форми готової продукції;
- 3) продукція реалізується і товарна форма знову набуває грошової.

4. Нематеріальні ресурси та активи підприємства

У своїй господарській діяльності, поряд із застосуванням матеріальних ресурсів, підприємство все більше застосовує нематеріальні ресурси.

Нематеріальні ресурси – це складова потенціалу підприємства, яка здатна забезпечувати йому економічну користь(економічний ефект) протягом тривалого періоду, але при цьому позбавлена матеріальної основи здобування доходів та характеризується невизначеністю цих доходів від їх використання. Нематеріальні ресурси підприємств характеризують сукупність об'єктів інтелектуальної власності (інтелектуального капіталу). **Нематеріальні ресурси класифікуються за правовою ознакою і ознакою цілісності.**

До класифікації нематеріальних ресурсів за правовою ознакою належать:

1. Об'єкти авторського права:

- твори науки – письмові твори наукового, технічного та прикладного характеру (книги, статті, брошури, комп'ютерні програми тощо), ескізи, креслення, твори літератури, твори мистецтва та ін.;

- комп'ютерні програми, бази даних.

2. Об'єкти суміжних прав:

- виконавці (актори, співаки, музиканти);

- виробники фонограм;

- організації теле-, радіо- ефіру;

- гудвіл (ділова репутація).

3. Об'єкти науково-технічної інформації:

- науково-технічна інформація;

- наукові відкриття.

4. Об'єкти промислової власності:

- винаходи, корисні моделі;

- промислові зразки;

- знаки для товарів та послуг;

- сорт рослин;

- раціоналізаторські пропозиції, фірмові найменування;

- ноу-хау;

- порода тварин;

- способи захисту від недобросовісної конкуренції;

- найменування місця походження товарів;

- секретні об'єкти промислової власності.

5. Об'єкти природного середовища:

- земельні ділянки;

- надра;

- геологічна та інша інформація про навколишнє середовище;

- інші природні ресурси.

6. Об'єкти права користування:

- монопольне становище на ринку;

- економічні та інші привілеї.

До класифікації нематеріальних ресурсів за ознакою цілісності належать:

1. Нематеріальні ресурси, невіддільні від підприємства: системи та методи функціонування; сукупність постійних клієнтів; репутація підприємства; переваги територіального розміщення тощо.

2. Нематеріальні ресурси, невіддільні від індивіда: особиста репутація; особисті професійні якості, комерційні здібності; талант, ерудиція, інтелект тощо.

3. Нематеріальні ресурси, невіддільні ні від підприємства, ні від індивіда: фірмові найменування; фабричні марки та клейма; товарні знаки; секретні рецепти та технології; технологічно – технічні бібліотеки; авторські права; креслення тощо.

Нематеріальні активи – це права на використання об'єктів інтелектуальної власності та обмежених ресурсів у господарській діяльності з метою одержання доходу. Слід відмітити, що нематеріальні активи відрізняються від нематеріальних ресурсів певними характеристиками. Нематеріальні ресурси виступають як об'єкти інтелектуальної власності, що є результатами творчої діяльності людини, нематеріальні

активи становлять право власності та захисту доступу до нематеріальних ресурсів, а також інші майнові права.

До складу нематеріальних активів включають декілька їх груп:

- 1) права на об'єкти промислової власності (на винаходи, промислові зразки, на захист від недобросовісної конкуренції, на породу тварин, на сорт рослин та ін.);
- 2) права на об'єкти авторського та сумісного права (на літературні та музичні твори, твори архітектури, на фотографію, виконання твору, організації мовлення та ін.);
- 3) права на знаки для товарів, послуг (на товарний знак, знак обслуговування, фірмову назву тощо);
- 4) права на використання підприємством нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності (на раціоналізаторські пропозиції, на «ноу-хау», на комерційну таємницю);
- 5) права користування природними ресурсами (надрами, землею, водою, тощо);
- 6) права користування майном (будівлею, земельною ділянкою на оренду приміщення та ін.);
- 7) права користування іншими нематеріальними активами (інформації, економічних та інших привілеїв тощо).